

Belén en Suscastros camiño de Begonte

T

Teño o vicio ou a virtude, -¿quen sabe?- de pillar autoestopistas condo viaxo. O catorce de dembro fíxome o sinal de autoestop, nun quilómetro impreciso da Nacional VI, unha parella de mozos que semellaban recién casados pola súa mirada limpa dos corazóns virxiniais.

Foi a carón do letreiro de Suscastros. Suscastros ven cadrando entre o Bierzo e Cabo Prior pola banda de Corcubión. Tamén podería chamarse Miñotelo; pois todo el é ribeira miñota, desde Fomniá até a Guarda.

O mirara de ambolos dous mozos era todo luz e o seu falar aplomado era un drenaxe linfático do espírito. A súa conversa trocou tódalas miñas presas, -que non eran poucas-, en solaz reconfortante.

Expresábanse correctamente en galego; pero o seu acento non era nin o de Noia, nin o de Fonsagrada, nin o da miña Terra Chá. E isto de non poder situalos pola fala, deu lugar a que lles preguntase pola súa procedencia, adiantando, iso sí, algo de min mesmo para infundir confianza:

-Eu viaxo aínda ben e coñezo os falares territoriais de moitos sitios... ¿Vosoutros igual non sodes de por aquí, ou estivestes fóra?

-Nós somos de aquí e de acá, -responderon-. Somos de tódolos sitios e non somos de ningures.

A evasiva fíxome pensar que non debería mete-lo fucío onde non me chaman; pero tamén cavilei que, se ocultaban a súa identidade xeográfica, o mesmo eran inmigrantes ilegais. Así que proseguín:

-Se estades clandestinos, non teñades medo; que non penso denunciavos. É, se tedes dificultades económicas, podo poñervos en contacto con Cáritas.

¡Ah! Esquencéuseme dicir que a moza estaba en cinta e parecía levar con gozo a súa preñez xa ben adiantada.

A miña plática contestaron: -Non somos inmigrantes nin emigrantes, nin temos paradeiro fixo; porque somos de Calquera Sitio. Nin temos tampouco dificultades económicas, debido a que o noso traballo é un dos máis fermosos; anque, se hemos de dicilo todo, non sempre goza do aprecio e recoñecemento que merecería por parte da sociedade.

-Iso pasa con moitos traballos, -comentei eu-. ¿A que vos dedicades, logo, se non é moita a pregunta? ¿Non seredes asistentes sociais?

-Somos instaladores de belenes, -respondeu o home en son de quen non se dá moita importancia.

-Logo, fariades cursiños de decoración; porque, para instalar belenes fóra da casa, haberá que estar titulados. ¿Sodes

decoradores profesionais? -preguntei.

-Non. Somos máis ben restauradores, -respondeu ela..

Non entendín nada e tampouco puiden evitar botarlles outra ollada polo retrovisor. Os seus rostros infundían ternura e confianza, de maneira que proseguín:

-Neniña, ti, no estado en que te atopas, non debías andar facendo traballos que che esixen andar encrequeñada ¿Non ves que podes malogra-la criatura?

Fixo un aceno de sorrir, e desconcertoume dicindo:

-Eu desembarázome en cada belén que instalamos. Esta mesma noite desembarácame en Suscastros.

Parecían moito máis cordos ca min. Así que comencei a pensar se non estaría empezoando eu a desvariar. Debéronse traslucir as miñas angurias internas na miña faciana; pois, cando se atoparon os ollos dos tres no retrovisor, eles fitábanme con moita compaixón. O home, con inmensa comprensión para a miña cortedade, preguntoume:

-¿Quere que lle expliquemos o que pasou en Suscastros?

-Agradeceríavolo moito, se non vos importa, -supliquei.

-Pois, ver, -seguíu el-. Chegamos onte á noiteña e dirixímonos á taberna do Eleuterio e da Rosa... Suscastros foi grandenoutros tempos.

Contadiu sen autosuficiencia a muller: -Suscastros sigue sendo grande; pois bóta-se moito por fóra dos seus lindes xeográficos; xa que tén veciños afectivos en Xenebra, Buenos Aires, Sydney, Singapur e Baracaldo. Os de Suscastros pásalles coma ós de Galilea: vecéllaos a saudade á súa Terra, "que deita leite e mel".

-E certo, -aceptou o home e proseguíu-. Na taberna estaba o Elías facendo solitarios cunha baralla encoirada de cantos desfreados. O Elías xa coñece as sotas polos guantes e os caba los polas ferraduras; pero en realidade ese librillo de só corenta follas para el non pasa de ser unha boa desculpa para ficar pechado en si mesmo; pois, desde que lle morreu de tise gallopante a única moza que tivo, vive en perpetua lúa de mel co seu exclusivo relembro morno. A súa afectividade sofre de fixación inmutable nos preparativos da voda.

Correxíu a muller: -Mais ben dirás: sufría. Pois, a pouco que falaches con él, ben viches que che ofreceu o traballo que lle ofrecera a el, coa desculpa de que prefere seguir de xornaleiro, que así goza de máis liberdade. E tamén foi dos que máis se preocuparon de relousar a casa pequena do Ricardo para que tivésedes onde meternos co neniño. Ademais, a estas horas paré-

X. Manuel Carballo

came que xa está matinando en facerlle as beiras á Gabriela; porque lle chegou moi adentro aquilo que lle dixemos de que a súa antiga moza tería felicidade máis plena se o vía a el feliz e non tristeiro e ensumido en si.

-E fermoso, -dixen eu-; pero coidaba que vos axudaría a instala-lo belén na taberna; ¿ou non o instalastes alí?

-¡Claro que nos axudou! -exclamou o viaxeiro-. El foi primeiro que tratou de falar con outros veciños que colaborasen a relousa-la casa do Ricardo?.. Este Ricardo tamén axudou o seu e iso que cando chegamos tiña unha melopea moi graciosa; pois quería por encima de todo que a miña muller tomase unha copa de anís. Desde a súa ebriedade filosófica consideraba que unha muller bebendo man a man con el na taberna do seu pobo e o signo máis sublime da liberación feminina.

Interrumpíu a muller: -A min deume pena; porque, segundo nos dixeron, bebía para afoga-la señardade que lle produciu o feito de que o seu único fillo deixase a casa patrucial para irse de conductor de autobuses urbanos en Hernani. Polo visto, tanto o bo do Ricardo coma a súa muller traballaron moito, apezaaron leiras e pasárona estreita para que o seu fillo puidese vivir da labranza máis a gusto ca eles; pero nin con esas. El tivo que romper co pasado para ter futuro.

Pasabamos por diante dun bar emprazado á beira da estrada, reducindo aínda máis a marcha do automóvi, preguntéille:

-¿Queredes baixar e tomar algo? ¿Non teredes que ir ó servizo?

-Non, gracias. Imos moi ben e, sen necesidade, non acostumamos a gastar, que hai moita xente que carece do imprescindible.

Como para xustificarme, dixen:

-Está ben; pero os dos bares tamén teñen que vivir... ¿Ese tal Ricardo tamén está só, ou está casado?

-Estao, -respondeu el-. cunha boa muller, anque un tris cuspela e algo lareteira. Sofre moito polas bebedelas do home e porque este non ceda en permitir que o fillo volva dar unha volta pola casa. Ela foi a que nos ofreceu a casiña pequena e sen cobrarnos nada de aluguer. O home, de entrada, aparentaba preferir que non se relousase e que caese nunha pila.

-Sí, -volveu a completa-la viaxeira-; pero tampouco tardou en deixarse convencer de que perde-la ilusión é coma morrer antes de tempo e emborracharse un día sí e outro tamén non se diferencia moito de vivir enterrado nun bocoi... A noite, cando chegamos non parecía ter máis razón para

virvir que o beber; pero pola mañá, antes de sairmos, esca-chelou alí mesmo na taberna un baso de dura-lex mediado de tinto, tratando de demostrarse a si mesmo e a todos que xa non é o bardallas da véspera... Deixar a ver o que persevera.

Eu non atinaba a relacionar con coherencia toda a endrómena que me viñan contando coa profesión de ser instaladores de belenes; pero tampouco quería preguntar directamente para non quedar por pouco agudo, así que lancei unha pregunta indirecta:

-¿E dicides que o Ricardo ese tamén axudou a instala-lo belén? Pois... non creu que estivese en moi boas condicións...

-Axudou moito, -respondeu os dous a coro-. Foi o que fixo máis esforzo e puxo máis coraxe.

Decidinme xa dunha vez a non andar con máis voltas e ataquei de fronte: -Pero, imos a ver, ¿instalaste-lo belén na taberna, sí, ou non?

-Instálámolo na taberna e en todo Suscastros.

-¿En todo Suscastros?

-Sí, en todo Suscastros, e na taberna tamén; porque Eleuterio, o dono, que non volvera a desfrunci-lo ceño desde que hai vinte anos enterrou á súa filliña Uxía, rebentou a coraza que levaba sobreposta e que tanto lle tiñan feito matinar á súa muller en se enterraría coa nena o corazón, e case profilla ó neniño que naceu na súa casa. Quedaba pensando en facer unha festa de sete estalos o día do bautizo; porque aceptou sel-o padriño e que se lle poña ó neno Uxío, en memoria da neniña que se malogrou.

Non tiven máis remedio ca arrimar para o arcén e frea-lo coche. Revireime cara o asento traseiro e no límite do desconcerto preguntei: -Pero..., ¿pode saberse de que belén e de que neno falades? ¿Non estaredes por volverme tolo?

-Falamos do noso Neno e do Belén de sempre, -respondeu a muller-. ¿Non lle dixemos que eu desembarázome en cada Belén que reproducimos?

-¿E as figuras?

-Xa estaban en Suscastros. Nós non tivemos máis ca axudar-lles a impregnarse do Espírito de Belén descubriendo a presenza do Neno.

-¿E había castelo?

-Había varios; pero esborrexeron cos anos e coa liberación.

Agora xa comenzaba a entender. Deume que facer. Só me quedaba unha pregunta antes de proseguí-la viaxe: -¿Podédesme dicir que foi dese neno do que falades? ¿Deixásetelo alí?

-Xa era veciño de Suscastros desde hai dous mil anos. Só había que axudar a descubri-lo de novo.

Seguimos viaxe cara a Begonte, onde tiña unha cita co señor cura para facerlle unhas preguntúñas sobre o belén desta vila que tamén é Suscastros.

Parada en Begonte, de camiño de Suscastros

O domingo pasado comprometérame, se Deus quería, a seguir relatando algunhas conversas máis que mativemos os dous misteriosos viaxeiros que recollera á saída de Suscastros e eu recordaredes que os pillara facendo autostop o día catorce de decembro. E, ó longo da viaxe, de camiño para Begonte, desconcertáranme máis dunha vez sen mala intención por parte deles. Despois de que me deixasen ben aclarado como fora o asunto de instala-lo Belén en Suscastros, tratando de atallar, metémonos por Trasmontes. Durmiron unha miaxiña; por que a noite anterior pasáran en vixia e, en canto despertaron tampouco falamos moito; pois adicámonos principalmente á contemplación dos vales e valgadas nos que a remates de abril se misturan as sombras alongadas dos amieiros e a recortadas dos salgueiros cos arrechouchos armoniosos dos reiseñores e as brincadelas fuxidias dos carizos.

Doutra banda, non era preciso que falásemos nós. Falaba a auga dos cen regatos ricosos e riseiros, fillos e netos do patriarca Miño. O Miño tamén atravesa Suscastros. E Suscastros non sería Suscastros sen o Miño venerable.

O chegar a Begonte dixerón:

-Teño que parar aquí un pouquiño, que quero falar unha palabriña con Xesús, o cura. Nestas datas o máis seguro é que estea no Centro Cultural que leva o nome de seu irmán; porque alí está instalado o belén electrónico e él, Xesús, é o canteiro oficial deste belén.

Sorríu a muller viaxeira e aclaroume:

-Canteiro é pouco... Este cura é arquitecto constructor de fermosas casas do país nas que conviven a fantasía co respecto pola paisaxe.

Seguindo, por seguir, e na incertidume de cal sería a súa nova saída, seguíu eu:

-Don Xosé, o seu irmán e antecesor nesta parroquia, foi o promotor deste belén. El sempre quixo para Begonte algo distinto e remexía Roma con Santiago para conseguilo como fose... Foi unha gran perda que perdesse novo.

Agora entrevistú na conversa o mozo:

-Non foi tal, que ninguén se perde de todo. Só houbo que trasladalo á Igrexa Triunfante; porque había alí necesidade dun crego con amigos que lle botase cara para "caciquear" nos Organismos Oficiais axudas en ben dos outros... Xa de seminarista tiña moito carácter e ós oito días de tomar posesión na Triunfante, tamén foi elixido, por unanimidade, arcepreste vitalicio dos Principados e Potestades.

-¿Pero como sabedes vos outros todo iso?-, preguntei.

-Porque somos de Aquí e de Acolá, como xa lle dixemos. A maior parte do tempo pasámola no Alén; pero desde primeiros de decembro baixamos instalar belenes.

-¿Queredes, logo, vir comigo ver este de Begonte?-, volvíu a preguntar?

-Non, que este xa o coñece-

mos moi ben e fainos falla o tempo. Neste ano aínda non rematamos-la tarefa... Este belén tamén o instalamos nós hai vinte anos. Foi o mil novecentos setenta e dous. Xeara moito aquel ano; pero aquí non se fixo nota-la xeadá; que a derretía a fogaxe coa que se traballaba.

Medio receoso, non tiven máis remedio ca dicirilles:

-Fixenvos un favorciño traéndovos de valde no coche cruzando vales e montañas... Paréceme algo descorte que agora, en paga, tratades de rirvos de min... ¿Como habíades de instalar vosoutros este belén hai vinte anos, se aínda non tedes vinte e cinco?

-Disimule, que en ningún momento tivemos intención de magoar; pero, do mesmo xeito que somos de Aquí e de Acolá, tamén somos de Onte e de Hoxe. Nós temos máis de dous mil anos.

Volvíu a revirarme no meu asento dianteiro e sen miramentos chantelle-la vista nos seus rostros. Non fun home a descubrir nin unha mala engurra. De xeito que xa desistín de seguir con máis debaneos e tratei de cortar:

-Pois eu vou apear para preguntarlle ó cura, Xesús, algúns datos sobre as orixes desta obra única en Galicia e pouco repetida no resto do orbe. Quero saber quen lle axudou a seu irmán, D. Xosé, que ando a facer un traballíño sobre belenes irrepetibles.

Sen perde-lo aplomo falou o home: -Os que máis nos axudaron foron: o Varela, que é un creador de figuras e movementos acompañados; a súa muller, Pilar, que anainaba polas noites no seu colo as figuras para que medrasen máis á presa; o Dionisio, que tiña unha fábrica de luz na imaxinación e deixou en herdanza ó actual electricista, Xosé Antón, caixóns e caixóns repletos de voltios e quilovatios; o Ramiro; o Sito; a Xosefiña; o mesmo Xesús... ¿Quere sabe-los nomes de todos?... faríanos falla media tarde para enumeralos.

-¿E con tanta xente, que ti vestes que facer vosoutros?-, seguíu preguntando a ver se os achantaba xa dunha vez.

-Nós, cama sempre, puxémo-lo Espírito do Belén e ademais trouxémo-lo melón de Xudea. E un melón especial, no que se cria e se conserva por moito tempo a solidariedade, que, falando en cristian, dise: fraternidade humana e humanizante, que, polo Deus feito home, fai ós homes máis divinos.

Non entendín moito; pero pareceume intuír que nas súas palabras había unha mensaxe dignificante e ilusionante. Quedeime uns momentos cavilando; mais, como xa non estaba para moitos debaneos mentais, pois conducira varias horas, optei por seguir xogando o meu xogo de metelos en apareltos:

-Falouse antes de Organismos Oficiais... Teño entendido que xa desde os comezos houbo varios que colaboraron e colaboran con este belén... ¿Non vai iso en contra do Espírito do Belén orixinario que pasou tan desapercibido

X. Manuel Carballo

para a Oficialialidade Imperante?

Houbo un pequeno silencio e, logo, falou el: -Colaboraron e colaboran persoas representativas da Caixa Galicia, da Rural, da Diputación Provincial, do Axuntamento de Begonte, do Ministerio e Consellería de Cultura, de Política Lingüística... Non colaboran os Organismos, colaboran as persoas a eles vencelladas.

Parecían moi sinxelos; pero, se os apertaban eran moi capaces de manexar con sultura os distincos e contra distincos da linguaxe escolástica dos xerarcas. Ben seguro que ese era o xogo deles en resposta ó meu... Cavilei para min: "vese que coñecen a tódolos de aquí; pero vaia que non coñecen ós de fóra" "Animado por este pensamento pillabán, lancei a ver se picaban:

-¿E que pinta en todo isto o Xulio Xiz, que non é begontino? El vese que coñece este belén coma a propia palma da man a xuzgar polo libro que escribiu. ¿tamén axudou a instalalo?

Sen case dar-me tempo a rematar, respondeu ela moi resolta:

-¿Quen sabe a de cousas que non serían na provincia sen o Xiz! El é dos que están sen que pareza que están. Cando finou o seu amigo, Don Xosé, perdeu horas de sono temendo que non lle sobrevivise a súa obra. O Xiz é unha especie de rei Midas, ou rei Mago, que troca en ben canto matina. El é o artífice dos concursos que xiran darredor deste belén e unha especie de enlace que chega máis aló de Suscastros.

-Pode ser; pero os concursos son publicidade e iso tampouco está moi acorde co Espírito do Belén,—retruquei.

-No Belén Orixinario,—volveu a falar ela—, conforme á fermosísima dramatización do Evanxeo de Lucas, a publicidade fixérona os mesmos anxos que despertaron ós pastores... Pero, neste caso, os concursos tamén configuran o belén; pois son reflexións que axudan á reflexión sobre o Misterio que partiu en dúas á historia. ¿A vostede parecénle mera publicidade estas palabras dun poema premiado de Pilar Campo: "¿Xesús de Nazaret! / mil novecentos oitenta e cinco anos / vestido de nós, andando a historia, / home na rúa, con sangue e sombra, / alongando unha man cara o vaso da vida".

Desconcertado e admirado unha vez máis, non tiven máis remedio ca volver a indagar:

-Admito que estivesedes nas orixes; pero... ¿como podedes coñecer ese poema trece anos despois?

-Nós nunca esquecemos un belén instalado e, ó mesmo tempo que creamos outros, reparámos os xa feitos; pero, ademais, tódolos poetas, se o son de verdade son nosos amigos; porque os poetas son os que mellor sinten o Espírito da Vida feito carne de Neniño en Belén.

-¡Home! Logo relacionáredesvos no Alén con Anxel Fole.

Soriron de novo ambos e dous. Logo seguíu el:

-¡Madia leva! Fole, Cuevillas, Cunqueiro e Pimentel son os que nos compoñen panxoliñas demandadas mesmo por non crentes. Fole, ademais é o comedeiro de anaiñar ós inocentes do Limbo con histrias á luz do candil.

Xa para rematar, pois comezaba a anoitecer, fixen a pregunta máis sofisticada:

-¿Cal é o truco para que tódalas figuras se movan acompañadamente, de xeito que, sen deixar de ser cada unha ela mesma, resulte enriquecido o conxunto comunitario?

-Non hai truco. E que o Varela é un verdadeiro creador, que infundíu vida ós cesteiros, zoqueiros, mataporcos, afiadores, muiñeiros, serradores, viñoteiros, fiadoras, lavandeiras, alfareiros, amás de cría..., mediante unha almiña en forma de motor e diferencial. ¿Pero vaia que non sabe vostede que hai figuras que se moven sen motor?

-¿E iso?

-Iso é posible gracias á enerxía vital que desprenden os milleiros de visitantes e, sobre todo, gracias á vitalidade da Vila e Canello de Begonte; xa que, cando todo un pobo, impulsado polo Espírito de Belén, toma algo como seu distintivo de identidade, prodúcese un magnetismo enerxético capaz de move-lo inanimado... E se non lle parece mal, dado que vostede tén que parar aquí, imonos apear para seguir facendo autostop, que queremos chegar antes das doce da noite á Coruña a ver se somos capaces de instalar alí un belén urbano; anque este ano non vai ser doado; porque nos pillou a dianteira o teimoso Herodes revestido de irresponsabilidade e coroado de deixadez. Si, entrou coma un furtivo na noite por trás da Torre de Hércules.

Antes de despedirnos non podía resistirme a saber quen eran os meus misteriosos viaxeiros; de maneira que soltei o que teño por costume nestes casos:

-Pois, cousa que eu poida, xa sabedes; pero tamén me gustaría saber quen sodes, por se un día volvemos a atoparnos. E se por aí nos atopamos e paso de largo, avisade, que son moi despistado para os rostros.

Miráronse con moita ternura ós ollos e foi o home o primeiro en presentar:

-A miña muller é a Máis Graciosa. A Chea de Gracia.

Logo, mirouno tamén ela chea de cariño e dixo:

-O meu home é o Xusto, o Bo. Gracías pola viaxe.

Cando me volvíu para abrir a porta de trás do Kadet, xa non estaban. Sentín vergoña de que me tratasen todo o tempo de vostede. Logo acheimeime ó belén e non atopei en min nada que preguntar; pero, contemplando todo o conxunto, ben me decatéi de que alí no Centro Cultural "Xosé Domínguez" estaba todo Suscastros reducido a medio teo de superficie. Un Suscastros que, lentamente, pero con firmeza e esperanza, vai mellorando ano tras ano, incorporando ora arcos da vella, ora aparición de anxos, porque o Belén enraizado en calquera dos milleiros de Suscastros sempre é proxección renovada de futuro.